Gy. Szabó András

Utópia Jókai után

Kedves Endre!

Leveled felvetett kérdései több irányban is meglódítják az ember képzeletét. Hogy mégse szaladjanak szét a szálak, engedd meg, hogy a felsorolt és nevesített víziókból, jóslatokból, melyeknek egyike, mint erre felhívod a figyelmet, évre pontosan be is következett (lásd Cs. Szabó sorait a „művészek bosszúja" s a magát költőként is aposztrofáló Radovan Karadzsics között), én az általad is idézett jó öreg Jókait tekintsem kiindulópontnak.

Miután egymás mellé tetted az elgondolkodtató próféciákat, utópiákat, a következő kérdéseket veted fel: milyen lesz a 2050-es év Magyarországa? Mit jelent majd egy állam szabadsága, függetlensége? Vajon otthonunkká lesz az ország? S a *Hitel* olvasóit talán leginkább foglalkoztató kérdés: talpra áll-e a magyar lélekben is? A megfogalmazott kérdések kimondatlanul is veszélyérzetet sugallnak. Ugyanakkor leveled hangneméből mégis arra következtetek, hogy te nem valamiféle herderi jóslatot megerősítő, a nemzethalál vízióját előrevetítő látnoki rajzra vagy kíváncsi, hanem az utópia műfajától nem idegen, könnyedebb, a bizakodást helyenként a humorba (is) mártó írásműre.

Maradva tehát a nagy mesélő nyomvonalán! Jókai utópisztikus elképzelése a jövő társadalmáról, jól követhető láncolatot képeznek életművében. *A jövő század regénye*, mely leveledben egy bővebb idézettel is szerepel, ennek a láncolatnak egyik állomása. Az utópia, melyet Jókai ebben a könyvben elénk tár, a *Fekete gyémánt*okban találja meg előzményét, egészen pontosan Berend Iván tárnájában, ahol a felfedező-kutató elme hasonló eredménnyel kamatoztatja a ráció vívmányait, mint az „Otthon" államot alapító Tatrangi Dávid. Ha tovább vizsgáljuk az utat, mely a *Fekete gyémántok* külön életű utópiájától az „aranyember" Senki szigetén át – utópisztikus vonásokat tartalmaz ez is –, az „Otthon" állam elképzelt világán keresztül, Jókai utolsó előtti, 1904-ben megjelent regényéhez vezet, talán közelebb jutunk a 2050-es év egyik víziójához, melyhez épp a Jókai-életmű utópiaállomásai adnak, adhatnak kapaszkodót.

Gy. Szabó András (1953) előadóművész, író. Utóbbi kötete: *Legenda ez is* (2014).

Hogy a talányt feloldjam: a *Fekete gyémántok*ban még a nagy ipari konzorciumok szomszédságában teremti meg Berend Iván a maga álmodta világot. Az „aranyember" Tímár Mihálya már a társadalmi behatároltságtól távol, egy Dunaági szigeten leli meg ezt a harmóniát kínáló létállapotot. Térben és időben még messzebbre vezet Tatrangi Dávid útja, és alkotói pályája végén a felvázolt utópia helyszíne egy óceáni sziget lesz az *Ahol a pénz nem Isten* című 1904-ben megjelent regényében. Nem a legjobb Jókai-mű. Egy magyar tengerész hányattatásaival indul a regény, aki tengeri útja során egy hajótörést szenvedett kapitánnyal és családjával találkozik az óceáni szigeten. A „Capitano" kis közössége primitív életmódot folytat, noha birtokában vannak a civilizációs eszközöknek. Ugyanazok az erkölcsi, morális értékek, normák irányítják a szigetlakók életét, melyek a Senki szigetén élők világát is jellemezték, de a magyar hajóshadnagy Tímár Mihályként már nem azonosul velük; értetlenül és idegenül áll ebben a közegben. Búcsúmondataiban, elmenetele indoklásául azokat a frázisokat puffogtatja, melyektől hangos a millenniumát ünneplő ország. „Ezen a szigeten a pénz nem isten, a fegyver nem hatalom. Ez az én kedélyemet földig nyomta. Én nem ebbe a világba való vagyok. Én nem tartom magam embernek, ha nincs oldalamon a kardom, revolverem. Nekem örök vágyam a hazámért, nemzetemért, nagy eszmékért hősi módon harcolni, vért ontani; magamért vagy másért." (Nem telik el tíz év, s egy revolver golyója új korszakot nyit az emberiség történetében.)

Mi úgy gondoljuk, hogy a mű alapgondolatát, Jókainak koráról alkotott véleményét a Capitano hallgatásában, kétkedéseiben, apokaliptikus látomásában kell keresnünk.

„– Van boldog ország Európában? – kérdezi egy alkalommal a hajóshadnagytól. – Van ország melynek nevétől az én szívem nagyot dobbanjon? […] Európa fölszíne egyre süpped, s kiszámított évek múltán csak az Alpesek, az Appenninek, a Kárpátok fognak a tenger színéből kilátszani, mint szigetek. Én már most látom ezt a képet magam előtt. Európa ott van a nagy tenger színe alatt. Hatalma, gazdagsága már csak mesemondás. Alul kezdődik a süppedés, a néptömegeknél. Azok már szájig vannak a vízben…"

Álljunk meg a képnél: „Alul kezdődik a süppedés, a néptömegeknél. Azok már szájig vannak a vízben." Borzongató prófécia Európáról, s így a mi jövőnkről is. S mintha ennek a jóslatnak a sötét jelei már most itt kísérnének. Ha Jókai látnoki sejtése mentén a mai magyar valóság szellemi állapotából, a média által irányított-manipulált közigény szintjéből kiindulva próbálnánk a 2050-es év Magyarországára ablakot nyitni, a számtalan kitárt ablak egyikén a következő kép tárulna elénk.

Magyarországnak egyetlen pártja van ekkor, mely a parlamenti mandátumok egészét magáénak tudhatja, s ez a Celebek Pártja. Páratlan sikerük kulcsa, elsöprő népszerűségük fő oka, hogy egy elenyésző kisebbség kivételével mindenki celeb akar lenni az országban. Hamar bebizonyosodott, hogy a múlt század '90-es éveivel beköszönő rend, mely az elvesztett önbecsülést, a nemzeti identitás megszilárdítását tartotta elsődleges feladatának, kudarcot vallott.

A Celebek Pártja spontán, magától szerveződött, létrejöttét, megalakulását nem előzte meg nyilatkozat, pontokba szedett káté, semmiféle választási procedúra. Minderre ekkor már nem volt szükség. Először fordult elő a nemzet életében (bár erre a fogalomra már alig történt hivatkozás), hogy nem kellett szövetségeseket, alkalmi „útitársakat" keresni a párt tagjainak hatalmi pozíciójuk megtartása érdekében. Az egyezkedés és a paktumkötés időszaka a múlt mélységes kútjába merült. Az utcákon, tereken, középületekben széles tenyérmozdulattal, mosolygósan üdvözölték egymást a honfitársak, ösztönösen jelezve, immár minden belső megtorpanás nélkül, hogy akiket köszöntenek, velük hasonszőrűek, azonos világlátásúak.

A média korlátlan egyeduralmat élvezett a mindennapi élet felett. Soha nem látott mértékben nőtt meg a kereskedelmi csatornák száma. Az ország lakosságának csaknem az egészét úgynevezett műveletlenségi vetélkedők láncolták a tévé képernyője elé: az nyert, aki a lehető legkevesebb ismerettel rendelkezett egy adott kérdéskörben. Az igazi népszerűséget azonban ezekben show-műsorokban a szellemi erőfeszítést teljességgel mellőző feladatok hozták meg a celebjelölteknek. Másfél évtizedig vezette a toplistát a „Három korsó sör után" címmel elhíresült élő adás, melyben azé lett a pálma, aki az elfogyasztott tetemes italmennyiség után a legtovább tudta visszatartani a vizeletét. A Celebek Pártjának vezetősége, az intézményesült hülyítésnek ezt az alig fokozható állapotát természetesen jól érzékelte. Okos fiúk voltak a hangadók, Európa és Amerika legjobb egyetemein diplomáztak, akik nyilatkozataikban, ahol csak tehették, harsányan elítélték a kialakult helyzetet, de azért gondosan ügyeltek arra, ne tudódjék ki, hogy ők az „ötletgazdák", a mélyrepülés egyedüli nyertesei.

A lakosság életszínvonala ezekben az években, évtizedekben stagnált, mely akár jónak is volt mondható. A gazdasági életnek ez a kiegyensúlyozottsága a szakemberek interpretálásában azért következhetett be, mert a nemzeti jövedelem legnagyobb hányadát felemésztő kvízjátékok és valóságshow-k, köszönhetően a szervezés egyre magasabb profizmusának, előállításuk költségére is kedvezően hatottak.

Az a törpe kisebbség, mely még elszántan ellenállt a csúcsra járatott züllésnek, élénken kereste egymással a kapcsolatot. Népiek és urbánusok, akárcsak dédszüleik, egy már-már aranykornak érzékelt időszakban, újra megtalálták egymással a közös hangot; az irodalom társadalmi szerepének megítélésében sosem mutatkozott akkora egyetértés, mint most, az országos amnézia idején, amikor a jól bevált séma szerint megint csak egyetlen ellen terelte egymás felé a táborokat. Újra divatba jött a kávéházi élet, s itt, a kávéházak mélyén születtek az újkori szamizdatok, az önismeret és önbecsülés visszaszerzésére irányuló nemzeti elkötelezettségű folyóiratok. A technika korábbi vívmányaként már megjelenésük pillanatában olvashatták az írásokat a szerzők gyerekei, akik ekkor többnyire külhoni országokban éltek, de még élénken érdeklődtek a hazai események iránt. Magyarország lakossága ebben az időben csaknem a felére csökkent, szűk ötmillió állampolgárral számoltak a statisztikusok.

Ebbe az értéksilányító, szürke, tespedéses időszakba robbant be egyik délután a szenzációs hír: az újkori özönvíz, mely pontosan száznegyven évvel Jókai látnoki jóslata után egy álló esztendeig tartó égszakadás következtében valóban elöntötte a földet, benne Európát, hirtelen egyik napról a másikra áttörte gátjait, s az iszonyú vízmennyiség megindult a Dunán keresztül a Fekete-tenger irányába. Nyilván a tenger mélyén, a magma mozgásában történhetett valami hatalmas változás; üreg nyílhatott meg a föld kérge alatt, s a hömpölygő áradat utat találhatott magának az így támadt tölcséren a mélyebb rétegek felé. S az igazi csoda ezután következett. A Vaskapu-szorosban, a mai erőműtől nem messze, a régi Orsovától három kilométernyire, a szilaj majd egyre szelídebb hullámverésekkel suhogó áradat egyszer csak láttatni engedte a Senki szigetét. Minden előjött, igaz csak romjaiban, ami valamikor létezett rajta. A korábban Szerbia, Törökország és az Osztrák–Magyar Monarchia térségébe tartozó földrész hirtelen a figyelem középpontjába került. Turisták tömege kereste fel az „aranyember" hajlékát, s merengett nosztalgiával a romok között, egy régmúlt élet nyomait keresve a maradványok fölött. Aztán, ahogy az lenni szokott, a csoda lassanként vesztett vonzásából, egyre kevesebb látogatója akadt a szigetnek, s mikor már csak elvétve bukkant fel egy-egy arra tévedő hajó, akkor tették meg első bizonytalan lépéseiket a szigeten a törpe kisebbség tagjai. A celeb világ értéksorvasztó közege, az orwelli sötétség egy másfajta rémsége elől menekülők fokról fokra belakták az aprócska földrészt, visszaépítették a még hasznosítható romokat, s a templom előtti térségen egy ragyogóan tiszta nyári napon hatalmas vászonra felírták Jókai örök érvényűnek gondolt s számukra igazodási pontnak tekintett sorait *A jövő század regényé*ből.

Torokszorító volt a pillanat.

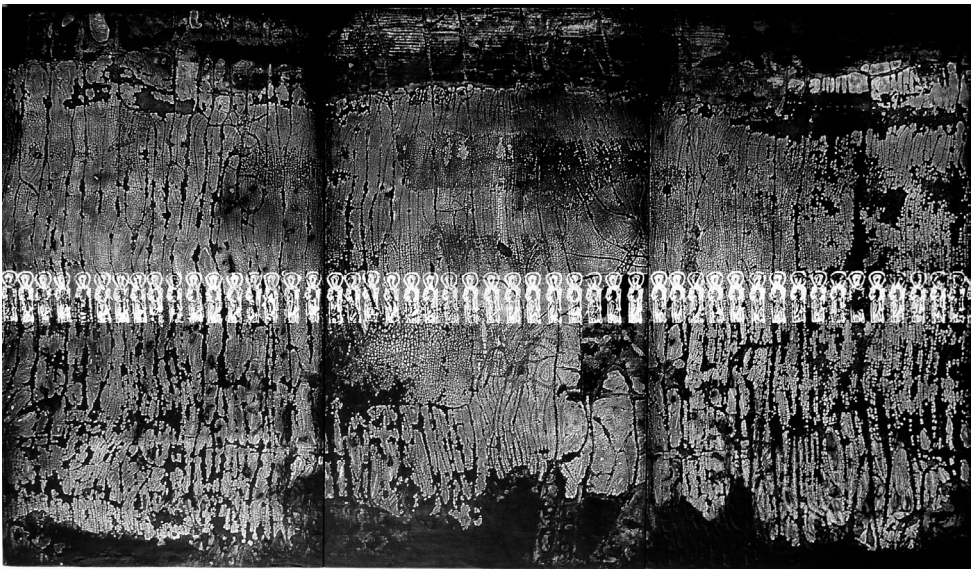

Budaházi Tibor: Fal I. (vegyes technika, fa, 2008)